

ПИТАННЯ ЗАГАЛЬНОГО ТА ІСТОРИЧНОГО МОВОЗНАВСТВА І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ МОВИ

DOI: 10.18524/2307-4558.2021.36.249726

УДК 811.162.1'373.612.2"15/19"

ВОЙЦЕВА Олена Андріївна,доктор філологічних наук, професор, зав. кафедри загального та слов'янського мовознавства філологічного факультету Одеського національного університету імені І. І. Мечникова; Французький бульвар, 24 / 26, м. Одеса, 65058, Україна; e-mail: movoznavstvo98@gmail.com; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3460-4545>**ТОЖИЄВА Віталія Валентинівна,**кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри польської мови Українсько-польського інституту Державного університету «Одеська політехніка», проспект Шевченка, 1, м. Одеса, 65058, Україна; тел.: +38 098 7683739; e-mail: tozhyieva.v.v@op.edu.ua; ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-6130-7212>

ВТОРИННА НОМІНАЦІЯ ЯК СПОСІБ ТВОРЕННЯ ПОЛЬСЬКОЇ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. *Meta* статті — розглянути процес вторинної номінації в лінгвістичній термінології польської мови середньопольської (XVI ст. — 80-ті рр. XVIII ст.) та новопольської (80-ті рр. XVIII ст. — поч. XX ст.) доби, на які припали її зародження та становлення. *Об'єктом* дослідження є терміноодиниці, що позначають поняття в галузі мовознавства, зафіксовані в лексикографічній і методичній літературі середньопольської й новопольської доби. *Предметом* дослідження є особливості вторинної номінації як універсального динамічного термінотворчого процесу в системі лінгвістичної термінології польської мови. У статті застосовано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні *методи*. Завдяки індукції та дедукції, аналізу й синтезу вдалося здійснити теоретичні узагальнення, систематизацію зафіксованого лінгвістичного матеріалу. Описовий і компаративний методи використано для пояснення семантичної будови спеціальних лексем, їхнього походження та функціонування. Компонентний аналіз залучено для виявлення загальних компонентів значення терміноодиниць, утворених шляхом вторинної номінації. У процесі дослідження дійшли *висновку*, що найпродуктивнішим типом вторинної номінації була термінологізація. Серед термінологізованих лексем виокремлюємо назви граматичних категорій, які утворювали ядро досліджуваної термінології й слугували формуванню похідних номінацій. Процес вторинної номінації виступає як результат розвитку терміносистеми лінгвістики в польській мові, зумовлений реалізацією когнітивної функції мови, узагальненням наукового досвіду й поглибленням знань про мовознавчі поняття. *Перспективу* дослідження бачаємо в порівняльному вивченні семантичних процесів у лінгвістичних термінологіях польської та інших слов'янських мов.

Ключові слова: вторинна номінація, термінологізація, метафоризація, метонімізація, лінгвістична термінологія, польська мова.

Постановка проблеми. Розвиток мобільних технологій та Інтернету, якими ознаменувалося ХХІ ст., зміцнення міжкультурних зв'язків і комунікації між ученими сприяли активному збагаченню термінології різних галузей знань. Дедалі більшого зацікавлення в науковому середовищі набуває питання вивчення історії формування та розвитку галузевих термінологій, зокрема лінгвістичної термінології, «для встановлення продуктивних номінативних процесів і закономірних тенденцій» [4, с. 16] і реалізації практичних потреб — «створення інвентаризаційного термінословника та сучасного інформаційно-пошукового тезаурусу» [4, с. 17].

Одним із способів поповнення термінології на етапах її зародження і формування є семантичний, пов'язаний із використанням ресурсів загальнонародної мови для позначення наукових понять [5, с. 123]. У таких випадках маємо справу зі *вторинною номінацією*, яку дефінують як «надання об'єкту ще однієї назви: з іншою вмотивованістю і з певною спеціальною метою або як трансформація попередньої назви об'єкта» [УМЕ, с. 418].

«Першим етапом оформлення науково-технічного знання в системі мови є розроблення і пошук відповідних знаків для опису спеціальних понять. Поняття існують у мозку людини, вони відбивають інформацію, накопичену органами чуття людини, внаслідок свідомого та інтуїтивного осмислення навколишнього світу. Важливі для індивіда в аксіологічному, теоретичному і практичному плані ділянки довкілля кодуються символами, якісно іншою системою знань» [1, с. 43]. Фундаментом для розбудови лінгвістичної термінології (далі — ЛТ) польської мови стала латинська мовознавча термінологія, що пояснюється зовнішньомовними чинниками [8, с. 43]. Проте в складі ЛТ функціювали та функціують спеціальні лексеми, які за своєю генетичною природою належали до загальновоживаних слів. Крім

гуманітарного, вони відображали й природничо-наукові знання [2, с. 72]. Детальний розгляд цих лексем, на нашу думку, має неабияке значення для філологічної науки, оскільки надає можливість прослідкувати історію творення окремих термінів та терміногруп у складі досліджуваної ЛТ, які вживаються для забезпечення когнітивних, комунікативних і навчально-методичних потреб суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ЛТ польської мови неодноразово ставала об'єктом вивчення вчених. У понятійному аспекті її досліджували В. Змажер [DSTL], К. Полянський [EJO], в лексикографічному — Р. Тимошук [3]. У розробках з історії польської мови та граматики формування ЛТ висвітлено сегментарно: А. Корончевський [7], А. Кемпінська [8], І. Стасевич-Ясюкова [9], П. Зволінський [10] та ін. Незважаючи на численні праці, окремо вторинна номінація в творенні ЛТ на обраному для дослідження історичному відрізку в полі зору науковців не перебувала.

Формулювання завдань. Мета статті — розглянути особливості процесу вторинної номінації в ЛТ польської мови середньопольської (XVI ст. — 80-ті рр. XVIII ст.) та новопольської (80-ті рр. XVIII ст. — поч. XX ст.) доби, тобто на етапах її зародження та становлення. Об'єктом дослідження є лінгвістичні терміноодиночки, зафіксовані в словниках, граматиках, підручниках середньопольської й новопольської доби, утворені внаслідок вторинної номінації. Предметом дослідження — особливості вторинної номінації як універсального динамічного термінотворчого процесу в системі лінгвістичної термінології польської мови.

Виклад основного матеріалу. ЛТ польською мовою вперше була зафіксована в граматиках іноземних та польської мов, наприклад: J. Roter, *Schlüssel zur Polnischen und Deutschen Sprach... Klucz do Polskiego y Niemieckiego Jezyka...*, Wrocław, 1616; M. G.-Dobrcki, *Polnische Teutsch erklärte Sprachkunst... Gramatyka Polska, Niemieckim językiem wyrażona*, Oleśnica, 1669; В. К. Malicki, *Klucz do języka francuskiego, to jest gramatyka polsko-francuska*, Kraków, 1700 та ін., поява яких пояснюється впливом ідей Відродження, культурними, економічними зв'язками з іншими європейськими країнами, практичними потребами: національними термінами на практиці, в освіті користувалися вже з XVI ст. [6, с. 360]. Початки ЛТ національною мовою зумовлені й суспільними чинниками: підручники були призначені для освічених іноземців [7, с. 43]. Ідеї Просвітництва у XVIII ст. сприяли активному розвитку наукової думки та виданню праць, зокрема мовознавчих. З'явився перший підручник польської мови В. Шиллярського (W. Szylarski, *Początki nauk dla narodowej młodzieży...*, Lwów, 1770). Якісно новий етап в історії ЛТ знаменував вихід праць О. Копчинського (О. Korczyński, *Grammatyka dla szkół narodowych*, Warszawa, 1778–1785), автора значної кількості термінів, більшість з яких використовують у сучасному мовознавстві. Поширення знання санскриту, застосування порівняльно-історичного методу, діяльність наукових шкіл та осередків у XIX ст. сприяли появі граматики і підручників нового типу, колективних лексикографічних праць — «Віленський словник» (1861) та восьмитомний «Варшавський словник» (1900–1927 рр.). Це вплинуло на розвиток і кодифікацію термінології, активізацію термінологічної номінації, збагачення й деталізацію понять у континуумі ЛТ польської мови. Актуальний стан мовознавчої науки представляла термінологія, зафіксована у праці С. Шобера (S. Szober, *Gramatyka języka polskiego*, Lwów–Warszawa, 1923).

Відомо, що вторинна номінація реалізується за допомогою процесів **термінологізації** (переходу загальноновживаного слова до терміносистеми), **метафоризації** (асоціації за подібністю) та **метонімізації** (перенесення ознаки за суміжністю). Лексичні одиниці, утворені внаслідок вторинної номінації, іменують семантичними дериватами, які «виникають шляхом термінологізації загальноновживаної лексики та вторинної термінологізації, або ретермінологізації (тобто перенесення готового терміна з однієї галузі в іншу з повним або частковим переосмисленням)» [5, с. 123].

За допомогою **термінологізації** були утворені спеціальні лексеми — поняття фонетики, фонології та графіки. Загальноновживані слова набувають ознак терміна, тобто ознаки різних об'єктів комбінуються на основі асоціативних перенесень, наприклад: *brzmienie* «звук» [Tr. 1764] < п. *brzmienie* «звучання» < п. *brzmić* «бути чути, проявлятися як звук, голос» < псл. **brnēti* [USJP]; *kropka* «крапка» [Szl. 1770] < *kropka* «малий кружок, дрібна плямка; графічний знак у вигляді круглого пункту», стп. XV ст. *kropła*, каш. *kropka* «крапка; мала кругла плямка; зіниця» < первинно здрібніла форма з суфіксом **-ka* < **-ьka* від псл. **kropa* «крапля» < псл. **kropiti* «кропити» [SEJP, с. 261]; *czcionka* «літера» [Tr. 1764] < *czcionka* «друкована літера» з XVI ст. (пор. у Мурмеліуша, 1526 р. *ccionka* «склад», від XVI ст. теж «літера, звук») < дч. *ctena* «літера» < стп. *czcion(y)* < стп. *czyść, czte* «читати» з суфіксом *-k(a)* [SEJP, с. 92]; *kreska / kryśka* «риска, рисочка, штрих» [Szl. 1770] < *kreska* «коротка лінія, намальована на чомусь» [USJP] < *kresić / kryśić* «робити штрихи або лінії; позначувати штрихом, робити знак» [SEJP, с. 258]; *głos* «голос» [Korcz. 1817] < *głos* «голос» < псл. **golsz* [USJP; WSJP] та ін.

Назви органів мовлення (*język* «язик», *zęby* «зуби», *wargi* «губи», *gardło* «горло», *pluca* «легені», *szczęki* «щелепи», *dziąsła* «ясна») також термінологізувалися, переосмислилися й набули нової семантики (пор., багатозначне слово *język* у сучасній польській мові [WSJP]).

У новопольську добу відбувалося уточнення назв мовленнєвого апарату в процесі **ретермінологізації** (запозичувалися лексеми з науки про форми і будову тіла людини — анатомії людини): *jama ustna* «ротова порожнина», *jama nosowa* «носова порожнина», *wiązadła głosowe* «голосові зв'язки», *języczek* «язичок», *tchawica* «трахея», *krtani* «гортань», *podniebienie* «піднебіння».

Дію процесу термінологізації помічено у складі термінів граматики, які були запропоновані авторами підручників та словників на противагу запозиченим, наприклад: *nazwisko* «іменна частина мови, ім'я» < *nazwisko* «назва, термін» [Tr. 1764], «назва, ім'я» [SJPL, т. 2, ч. 1, с. 287] < псл. *zъvati* [ЕСУМ, т. 2, с. 249]; *przymiot* [Malicki 1700] «терміноід, що вживався у значенні близькому до терміна граматична категорія» < *przymiot* від XVI ст. «риси характеру, особливості чогось, прикмета» [SEJP, с. 498]; *plec* «рід» < *plec* «комплекс властивостей, що характеризують організми чоловічих і жіночих індивідів і протиставляють їх один одному; також зб.: індивіди з цими самими властивостями, стать» [WSJP]; *osoba* «особа» [Styla 1675] < *osoba* «особа» [USJP]; *obyczaj* «спосіб дієслова» [7, с. 10–11] < *obyczaj* «повсюдно прийнятий, умовний, найчастіше підтверджений традицією, спосіб поведінки в даних обставинах...» [USJP]; *porządek* «порядок слів у реченні» [7, с. 25] < *porządek* «регулярний уклад, розклад, розставляння, план чогось» [USJP]; *rząd* «порядок слів у реченні» [Dobraccki 1668] < *rząd* «певне число людей, предметів тощо, які стоять розміщені один за одним...; ряд» [USJP] та ін. У новопольську добу термінологізованими були слова: *rodzaj* «рід» < *rodzaj* «рід, вид» [USJP], *tryb* «спосіб» < *tryb* «спосіб» [USJP], *bierny* «пасивний» < *bierny* «пасивний» [WSJP].

Варто наголосити, що процес термінологізації міг характеризуватися спеціалізацією значення слова, переходом останнього в мовознавчий термін: *dźwięk* «звук» < *dźwięk* «всіляке слухове враження, що є реакцією на зовнішній стимул, звучання чого-небудь, напр. голос, шурхіт, шум, скрегіт, стук» < псл. **zvěkъ* [SJPWileński; USJP]; *barwa* «забарвлення — фонетичні особливості голосного звука, які відрізняють його від інших, які виступають у даній мові» [Szob. 1923; USJP] < *barwa* «барва, колір, забарвлення» < свн. *varwe* «фарба, колір» [USJP; WSJP]; *wymiana* «чергування» [Kr. 1903] < *wymiana* «заміна, обмін» < *wymieni(a)ć* < псл. **měna* «зміна, заміна» [WSJP].

Розширення значення мовної одиниці спостерігаємо на прикладі терміна *mowa* («мова, мовлення») [Szob. 1923] < *mowa* з XIV ст. «говоріння; вимова; промова; мова, діалект» < псл. **psl. *mlwa* (друга пол. XIV ст.) [SEJP, с. 338; WSJP].

Трансформація семантики термінологізованого слова відбулася у таких лексемах: *etymologia* «словотвір» («*etymologia, słowotwórstwo* або *słoworód*, завданням якої є виявити, як з одиничних звуків утворюємо цілі слова, і як із цих слів утворюються інші слова» [Mał. 1891, с. 88]) < *etymologia* «морфологія, наука про вирази» < лат. *etymologia* < гр. *ἐτυμολογία* < гр. *ἐτυμος* «справжній» + гр. *λόγος* «слово» [ДРС, с. 680, 1034; USJP; WSJP]; *odmiana* «відмінювання» < *odmiana* «зміна» < *odmieni(a)ć* < псл. **měna* «зміна, заміна» [WSJP]; *końcówka* I «закінчення», *końcówka* II «рема» [Muczk. 1836] < *koniec* «кінець» < псл. **kōnъcъ* [WSJP]; *nateżenie* «чергування е з о чи а» [Mał. 1891] < *nateżenie* «напруга, сила, інтенсивність» [USJP].

За допомогою **метафоризації** унаслідок переносу значень у середньопольську добу утворювалися нові терміни, зокрема такі спеціальні лексеми: *daszek* [Tr. 1764], *ogon* [Malicki 1700], *kszyk* [Tr. 1764], *przycisk* [Szył. 1770], *milczeń* [Malicki 1700], *ściśniony* [Malicki 1700], *zamknięty* [Malicki 1700], *pokładający* [Malicki 1700], *skład* [Tr. 1764], *period* [Malicki 1700].

Номінативне перенесення назви за зовнішнього подібності графічного знака до даху зафіксовано за допомогою терміна *daszek* «циркумлекс (^)» < *daszek* «маленький дах» [Tr. 1764; USJP]; за подібністю діакритичного знака до хвостика — *ogon* «діакритичний знак, що має вигляд гачка, знаходиться під нижнім правим кутом голосної літери а та е і позначає носовий звук» < *ogon* «хвіст» (пор. у сучасній польській мові — *ogonek* I «хвостик» та *ogonek* II «діакритичний знак» [USJP]).

На основі функційної подібності відбулася номінація лексеми *kszyk*, тому що вимова складу нагадувала шипіння тварин. *Kszyk* «склад, що вимовляється з шипінням чи свистінням» < *kszyk* «шипіння», пор. у Троца: «...1) siflement d'un serpent; l'action de fifler. 2) *Gramm.* silabe prononcée avec un siflement. §1) *kszyk* węzów, *kszyk* ludzi. 2) w łacińskim języku niemasz *kszykania* albo *barzo* mało, i ten język bez trudności każde słowo wyrzyna» [Tr. 1764, с. 673].

Функційна подібність також лягла в основу номінації лексем: *milczeń* «не вимовляється» < *milczeń* «мовчати», пор. у Б. К. Маліцького: «*Muty* na końcu terminów położone *milczą*...» [Malicki 1700, с. 21]; *przycisk* «наголос» < *przycisk* «кнопка, притиск» < *przyciskać* «натискати» [USJP]; *skład* «речення» < *skład* «сукупність елементів, компонентів чогось» [USJP]; *period* «крапка» < *period* «речення» < лат. *periodus* грам. «період», імовірно, початково лексема *period* була багатозначною, позначала речення і знак, який закінчує речення.

Функційна подібність процесу вимови голосних до стискання, звуження чи «закриття», тобто звуження артикуляційних органів, є складовою номінації лексем: *ściśniony* «звужений» < *ścieśnić* «зробити (робити) тісним, зімкнутим, втиснутим; звузити (звужувати), стиснути (стискати)» (пор. у сучасній ЛТ *samogłoska ściśniona* / *pochylona* «голосна зі стисненою, звуженою артикуляцією, напр. польське *e* наближене у вимові до *i* в деяких застарілих або загальних виразах» [USJP]); *zamknięty* «звужений» < *zamknięty* «закритий» < *zamknąć* «закрити» [USJP].

Номінація лексем *pagywaiaący* «орудний відмінок» та *pokładający* «місцевий відмінок», яких в античній мовознавчій традиції не було¹, відбулася за аналогією до найменувань інших відмінків (пор.

¹ Функцію місцевого відмінка виконував *Ablativus* «аблатив, відкладний відмінок, часом: орудно-місцевий відмінок».

spadek mianujący «називний відмінок», *spadek rodzący* «родовий відмінок», *spadek dawający* «давального відмінок» [Szył. 1770] тощо), в її основі — семантико-синтаксичні функції цих відмінків у реченні¹.

Терміноід *natężanie* утворився шляхом метонімічного переносу на основі суміжності понять, які позначали процес та результат дії: *natężanie* «наголос; виділення складу в слові посиленням голосу або підвищенням тону» < *natężenie* «ступінь посилення, інтенсивності чогось; також посилення, інтенсивність» < *natężyć* «зробити (робити) інтенсивнішим, міцнішим» [СУМ, т. 5, с. 52; USJP].

У новополюську добу **метафоризація**, а саме асоціація за зовнішньою подібністю, лягла в основу номінацій: *nawias* «дужки» [Mał. 1891] — результат асоціації до дугоподібної форми розділового знака, пор. псл. **navěsz* «щось, що висить; повішене на чомусь, над чимсь» < псл. **navěsiti* «повісити над чимсь» < псл. **věsiti* «вішати» [WSJP]; *strona* «стан дієслова», яка утворилася за асоціацією до подвійності (пор. *strona czynna* «активний стан» та *strona bierna* «пасивний стан» [Kr. 1903]), значення якої містилося у загальноживаному *strona* «сторона» < псл. *storna* «простір; одна з двох поверхонь чогось, сторона» [WSJP]. Метафоризація могла відбуватися на базі функційної подібності, наприклад: номінація терміна *przycisk* «наголос» [Muczk. 1836] відбулася за подібністю виконання дії з більшою інтенсивністю з лексемою *przycisk* «прес» < *przyciskać* «притискати» [USJP; WSJP]; *spójka* «єдналиний звук» < *spójka* «те, що утворює контакт, уможливує порозуміння між людьми» [WSJP].

Терміни морфології новополюської доби теж зазнали дії метафоризації за функційною подібністю, наприклад: *potocznik* «частка» [Muczk. 1836] вказував на допоміжну функцію цієї частини мови, пор. загальноживане *potocznik* «помічник» [USJP]; лексема *pień* «корінь слова» [Kr. 1903] з'явилася внаслідок подібності до функцій, які виконує стовбур для дерева *pień* «пень, стовбур» [WSJP]; номінація *pierwiastek* «корінь слова» [Kr. 1903] вказувала на первинність цієї частини слова подібно до лексеми *pierwiastek* «складник, один із багатьох, але важливий елемент певної цілісності» > **prwěstъ* «такий, який знаходиться на самому початку, перший» [WSJP]; *osnowa* «основа слова» [Kr. 1903] — асоціація до функційної подібності з лексемою *osnowa* «основа, фундамент» [WSJP]; термін *zrost* «вираз, який походить з об'єднання двох чи трьох слів, які зберігають морфологічний вигляд та синтаксичну систему, зрощення» [Szob. 1923] був наслідком асоціації до функції загальноживаного слова *zrost* «зрощення, об'єднання чогось» [USJP].

Синтаксична термінологія також містила терміни, утворені за допомогою цього способу: *poprzednik* «тема, дане» [Szob. 1923] утворився за асоціацією з лексемою *poprzednik* «попередник», яка вказувала на першість появи [USJP]; у номінації спеціальної лексеми *kres* «крапка» [Korcz. 1817], яка позначала кінець висловлювання, прослідковуємо функційну подібність до слова *kres* «погранична територія, кінець» < снн. *kres* «коло, округ, територія, обмежена круговою межею» [SEJP, с. 258].

Метонімізацією на підставі суміжності понять утворені терміни: *język* «мова» [Szob. 1923] < *język* з XIV ст. «язик; мова» < псл. **ęzykъ* [SEJP, с. 215]; *szmer* «шум» [Szob. 1923] < *szmer* «шум» < псл. **šmъrъ* < псл. **šmъrati* «шуміти» [USJP]; *znamię* «розділовий знак» [Korcz. 1817] < *znamię* «характерна риса, ознака» < стп. XV ст. *znamiono* «знак» [SEJP, с. 743]; *kropki* «три крапки» [Mał. 1891] < *kropki* «крапки (множина до крапка)» < *kropka* «крапка» [SEJP, с. 261]; *przyspiew* «інтонаційний наголос, мелодика голосу» (Я. Пшибильський [7, с. 50]) < *przyspiew* «частина мелодії, яка повторюється без змін після кожного куплету» [USJP]; *częstka* «найменша неподільна частина виразу; морфема» [Kr. 1903] < *częstka* «частинка» [USJP]; *ułamek* «прислівник зі значенням частковості» [Muczk. 1836] < *ułamek* «частина, шматочок, відламаний від цілого» [ESJP, с. 666; USJP].

Процес метонімізації мав місце також під час номінації літературознавчих термінів, які були представлені у деяких граматиках новополюської доби: *miara* «стопа» [Muczk. 1836] — результат суміжності між одиницею віршового розміру та одиницею виміру чого-небудь, пор. *miara* < псл. **měra* «вимірювання; міра, прилад для вимірювання, одиниця виміру» [WSJP]. Цей процес ліг в основу номінації лексеми *krakowiak* «чотирнадцятискладовий вірш», який утворився внаслідок переходу назви танця на назву мелодії та вірша [USJP].

Спеціальні лексеми, утворені за допомогою вторинної номінації, ставали базою для творення похідних термінів: *pleć* «рід» — *pleć męska* «чоловічий рід», *osoba* «особа» — *osoba pierwsza* «перша особа», *obyczaj* «спосіб» — *obyczaj nieograniczony* «інфінітив» та ін.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. Розглянувши універсальний динамічний термінотворчий процес вторинної номінації на матеріалі ЛТ польської мови, ми дійшли висновку, що найпродуктивнішим її типом була термінологізація, що супроводжувалася звуженням, розширенням та трансформацією значення загальнонародного за походженням слова. До термінологізованих лексем належать назви граматичних категорій, які утворювали ядро досліджуваної термінології і слугували формуванню похідних номінацій. Метафоризація значення відбувалася за зовнішньою та

¹ Пор. п. *nazywać* «називати», «називання» когось або чогось у польській мові вимагає орудного відмінка: *On jest (kim?) Ukraińcem*; дієслово *położyć* поєднується з місцевим відмінком, наприклад, *Położyła mi dłoń na oczach; pokładać w kims, w czymś nadzieję* «покладати на когось, на щось надію» [WSJP].

функційною подібністю, а метонімізація, за допомогою якої утворено невелику кількість терміноодиниць, — за ознаками суміжності понять. Помічено, що процес дії вторинної номінації, зумовлений реалізацією когнітивної функції мови, узагальненням наукового досвіду й поглибленням існуючих знань про мовознавчі поняття, відобразив особливості формування ЛТ, зокрема намагання витіснити запозичені терміни автохтонними (середньопольська доба), появу термінологізованих семантичних дериватів у галузі фонетики, словотвору та синтаксису (новопольська доба) тощо.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо в порівняльному вивченні семантичних процесів у лінгвістичних термінологіях польської та інших слов'янських мов.

Л і т е р а т у р а

1. Войцева О. А. Науково-технічне знання та специфіка його об'єктивації в мові. *Одеська лінгвістична школа : координати сучасних пошуків* : Колективна монографія. Одеса : Видавець Букаєв В. В., 2014. С. 42–55.
 2. Казимиrowa I. Концептуалізація лінгвістичних знань у діахронічному аспекті. *Ucrainica X. Současna Ukrajinstika. Problémy jazyka, literatury a kultury*. Olomouc, 2020: Univerzita Palackého v Olomouci. S. 72–78.
 3. Тимошук Р. П. Лінгвістична термінологія у польській мові : лексикографічний аспект : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03. Київ, 2012. 19 с.
 4. Тожиєва В. В. Лінгвістична термінологія польської мови в діахронному аспекті (середньопольська та новопольська доба) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.03. Київ, 2019. 213 с.
 5. Томіленко Л. М. Термінологічна лексика в сучасній тлумачній лексикографії української літературної мови. Івано-Франківськ : Фоліант, 2015. 160 с.
 6. Gajda S. Wprowadzenie do teorii terminu. Opole : Wyższa Szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, 1990. 145 s.
 7. Koronczewski A. Polska terminologia gramatyczna. Wrocław : Wyd. Polskiej Akademii Nauk, 1961. 117 s.
 8. Кеpińska A. Dawne gramatyki języka polskiego. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*. 2006. № 4. S. 43–48.
 9. Stasiewicz-Jasiukowa I. Narodziny gramatyki : o kontekstach powstania i warsztacie dzieła Onufrego Kopczyńskiego. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*. 1983. 28 / 2. S. 269–296.
 10. Zwoliński P. Gramatyki języka polskiego z XVII wieku jako źródło poznania ówczesnej polszczyzny III. Pozytywni bohaterowie. *Poradnik Językowy*. 1956. Z. 9. S. 356–369.
- ДРС** — Дворецкий И. Х. Древнегреческо-русский словарь : в 2-х т. Москва : Изд-во иностран. и национал. словарей, 1958.
- ЕСУМ** — Етимологічний словник української мови : в 7 т. Київ : Наук. думка, 1982–2012.
- СУМ** — Словник української мови : в 11 т. / за ред. І. К. Білодїда. Київ : Наук. думка, 1970–1980. Т. I–XI. URL : <http://sum.in.ua/>
- УМЕ** — Українська мова. Енциклопедія / редкол. : В. М. Русанівський, О. О. Тараненко (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : Укр. енцикл. імені М. П. Бажана, 2004. 833 с.
- DSTL** — Dydaktyczny słownik terminologii lingwistycznej / red. J. Lukszyn, W. Zmarzer i inni. Warszawa : KJS UW, 2009. 191 s.
- EJO** — Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / pod red. K. Polańskiego. Wrocław : Ossolineum, 1999. 739 s.
- Kopez. 1817** — Kopczyński O. Gramatyka języka polskiego : dzieło pozgonne. Warszawa : Druk. Księży Pijarów, 1817. 250 s.
- Kr. 1903** — Kryński A. A. Gramatyka języka polskiego. Warszawa : Księgarnia M. Arcta, 1903. 375 s.
- Malicki 1700** — Malicki B. K. Klucz do języka francuskiego, to jest gramatyka polsko-francuska. Kraków, 1700. 228 + 10 nlb s. URL : <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=387641>
- Mał. 1891** — Małeckі A. Gramatyka języka polskiego : szkolna. Lwów, 1891. 260 s. URL : <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadadata?id=11939&from=publication>
- Muczk. 1836** — Muczkowski J. Gramatyka języka polskiego... Kraków, 1836. 328 s. URL : <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=2271&from=FBC>
- SEJP** — Borys W. Słownik etymologiczny języka polskiego. Kraków, 2005. 861 s.
- SJPL** — Słownik języka polskiego przez M. Samuela Bogumiła Linde. T. 1–6. Warszawa : Drukarnia XX. Pijarów, 1807–1814. URL : <http://kpbc.umk.pl/publication/8173>
- SJPWileński** — Słownik języka polskiego [...] wypracowany przez Aleksandra Zdanowicza, Michała Bohusza Szyszkę, Januarego Filipowicza, Walerjana Tomaszewicza, Florjana Czepielińskiego i Wincentego Korotyńskiego, z udziałem Bronisława Trentowskiego. Wydany staraniem i kosztem Maurycyego Orgelbranda. Wilno, 1861. T. 1–2. URL : <https://eswil.ijp.pan.pl/>
- Styla 1675** — Styla A. Grammatica Polono-Italica abo sposob łacny nauczenia się włoskiego języka... Kraków : 1675. 226 + nlb. 8 s. URL : <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadadata?id=7138&from=publication>
- Szob. 1923** — Szober S. Gramatyka języka polskiego. Lwów–Warszawa, 1923. 408 s. URL : <http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadadata?id=29558&from=publication>
- Szyl. 1770** — Szylarski W. Początki nauk dla narodowej młodzieży, to jest Grammatyka języka polskiego... Lwów, 1770. 14 + 120 s. URL : <http://polona.pl/item/12038702/11/>
- Tr. 1764** — Trotz M. A. Nowy dykcyjonarz, to jest mownik polsko-niemiecko-francuski z przydatkiem przysłów potocznych, przestrog gramatycznych [...] przez Michała Abrahama Troca. Lipsk : Nakładem Jana Fryderyka Głedycza, 1764. URL : <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadadata?id=7138&from=publication>
- USJP** — Uniwersalny słownik języka polskiego : w 6 t. / pod red. S. Dubisza. Warszawa : PWN, 2003.
- WSJP** — Wielki słownik języka polskiego / pod red. P. Zmigrodzkiego. Kraków, 2007. URL : <http://www.wsjp.pl/>

References

1. Vojceva, O. A. (2014), Scientific and technical knowledge and the specifics of its objectification in language. *Odessa Linguistic School : coordinates of modern research*. Collective monograph [Naukovo-tehniczne znannja ta specyfika jogo ob'jektyvacii' v movi. *Odes'ka lingvistyczna shkola : koordynaty suchasnyh poshukiv*. Kolektyvna monografija / Za zag. red. T. Ju. Kovalevs'koi']. Odesa : Vydavec' Bukajev V. V. S. 42–55.
 2. Kazimirova, I. (2020), Conceptualization of linguistic knowledge in the diachronic aspect. *Ucrainica X. Současna' Ukrajinstika. Problemy jazyka, literatury a kultury* [Konceptualizacija lingvistichnih znan' u diahronijnomu aspekti. *Ucrainica X. Současna' Ukrajinstika. Problemy jazyka, literatury a kultury*]. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci. S. 72–78.
 3. Timoshuk, R. P. (2012), Linguistic terminology in the Polish language: lexicographic aspect : author's thesis : 10.02.03 [Lingvistyczna terminologija u pol'skij movi : leksikografichnij aspekt : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.03]. Kyi'v. 19 s.
 4. Tozhyieva, V. V. (2019), Linguistic terminology in Polish in the diachronic aspect (Middle Polish and New Polish periods) : thesis for a Candidate Degree in Philology : 10.02.03 [Lingvistyczna terminologija pol'skoi' movy v diahronomu aspekti (seredn'opol'ska ta novopol'ska doba) : dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.03]. Kyi'v. 213 s.
 5. Tomilenko, L. M. (2015), Terminological vocabulary in modern explanatory lexicography of the Ukrainian literary language [Terminologichna leksika v suchasnij tлумachnij leksikografii' ukrains'koi' literaturnoi' movi]. Ivano-Frankivs'k: Foliant. 160 s.
 6. Gajda S. Wprowadzenie do teorii terminu. Opole : Wyższa Szkoła pedagogiczna im. Powstańców Śląskich, 1990. 145 s.
 7. Koronczewski A. Polska terminologia gramatyczna. Wrocław : Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, 1961. 117 s.
 8. Kępińska A. Dawne gramatyki języka polskiego. *Biuletyn Informacyjny Biblioteki Narodowej*, 2006. № 4, s. 43–48.
 9. Stasiewicz-Jasiukowa I. Narodziny gramatyki : o kontekstach powstania i warsztacie dzieła Onufrego Kopczyńskiego. *Kwartalnik Historii Nauki i Techniki*. 1983. 28 / 2. S. 269–296.
 10. Zwoliński P. Gramatyki języka polskiego z XVII wieku jako źródło poznania ówczesnej polszczyzny III. Pozytywni bohaterowie. *Poradnik Językowy*, 1956. Z. 9. S. 356–369.
- ДРС** — Dvoret'skij I. H. (1958), *Ancient Greek-Russian vocabulary* : in 2 vol. [*Drevnegrechesko-russkij slovar'* : v 2 t.], Publishing house of Foreign and National dictionaries, Moscow.
- ЕСМ** (1982–2012) — *The Etymological Dictionary of the Ukrainian Language* : in 7 vols. [Etymologichnyy slovnyk ukrain's'koi' movy : v 7 t.], eds.: O. S. Mel'nychuk & others, Nauk. dumka, Kyiv.
- СМ** (1970–1980) — *Dictionary of the Ukrainian language* : in 11 vol. [*Slovnnyk ukrain's'koi' movy* : v 11 t.], ed. I. K. Bilodid, Nauk. dumka, Kyi'v. Available at : <http://sum.in.ua/>
- УМЕ** (2004) — *Ukrainian language. Encyclopedia [Ukrain's'ka mova. Entsyklopediya]*, eds. : V. M. Rusaniv's'kyj, O. O. Taranenko & others, Ukr. encykl. imeni M. P. Bazhana, Kyi'v, 833 p.
- ДСТЛ** (2009) — *Dydaktycznyy slovnyk terminologii lingvistycznej* / eds. J. Lukszyn, W. Zmarzer & others, KJS UW, Warszawa, 191 p.
- ЕЖО** (1999) — *Encyklopedia językoznawstwa ogólnego* / ed. K. Polański, Ossolineum, Wrocław, 739 p.
- Копеч.** — Kopczyński, O. (1817), *Gramatyka języka polskiego : dzieło pozgonne*, Druk. Księży Pijarów, Warszawa, 250 p.
- Кр.** — Kryński, A. A. (1903), *Gramatyka języka polskiego*, Księgarnia M. Arcta, Warszawa, 375 p.
- Малиcki** — Malicki, B. K. (1700), *Klucz do języka francuskiego, to jest gramatyka polsko-francuska*, Kraków, 228 + 10 p. Available at : <http://www.wbc.poznan.pl/dlibra/doccontent?id=387641/>
- Маl.** — Małecky, A. (1891), *Gramatyka języka polskiego : szkolna*. Lwów, 260 p. Available at : <http://bc.wbp.lublin.pl/dlibra/docmetadata?id=11939&from=publication/>
- Мужк.** — Muczkowski, J. (1836), *Gramatyka języka polskiego...* Kraków, 328 p. Available at : <http://ebuw.uw.edu.pl/dlibra/doccontent?id=2271&from=FBC/>
- SEJP** — Boryś, W. (2005), *Słownik etymologiczny języka polskiego*, Kraków, 861 p.
- SJPL** 1807–1814 — *Słownik języka polskiego przez M. Samuela Bogumiła Linde*, Drukarnia XX, Pijarów, Warszawa, T. 1–6. Available at : <http://kpbc.umk.pl/publication/8173/>
- SJP PWN** — *Słownik języka polskiego PWN*. Available at : <https://sjp.pwn.pl/szukaj/jezyk.html/>
- SJP Wileński** (1861) — *Słownik języka polskiego [...] wypracowany przez Aleksandra Zdanowicza, Michała Bohusza Szyszke, Januarego Filipowicza, Walerjana Tomaszewicza, Florjana Czepielińskiego i Wincentego Korotyńskiego, z udziałem Bronisława Trentowskiego*, Wydany staraniem i kosztem Maurycego Orgelbranda, Wilno, T. 1–2. Available at : <https://eswil.ijp.pan.pl/>
- Styla** — Styla, A. (1675), *Grammatica Polono-Italica abo sposob tacny nauczenia się włoskiego języka...* Kraków, 226+nlb. 8 p. Available at : <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=7138&from=publication/>
- Szob.** — Sober, S. (1923), *Gramatyka języka polskiego*, Lwów–Warszawa, 408 p. Available at : <http://pbc.biaman.pl/dlibra/docmetadata?id=29558&from=publication/>
- Szyl.** — Szylarski, W. (1770), *Początki nauk dla narodowej młodzieży, to jest Grammatyka języka polskiego...* Lwów, 14+120 p. Available at : <http://polona.pl/item/12038702/11/>
- Tr.** — Trotz, M. A. (1764), *Nowy dykcjonarz, to jest mownik polsko-niemiecko-francuski z przydatkiem przystów potocznych, przestrog gramatycznych [...] przez Michała Abrahama Troca*. Nakładem Jana Fryderyka Gledyca, Lipsk. Available at : <http://www.dbc.wroc.pl/dlibra/docmetadata?id=7138&from=publication/>
- USJP** (2003) — *Uniwersalny słownik języka polskiego* : w 6 t. / ed. S. Dubisz, PWN, Warszawa.
- WSJP** (2007) — *Wielki słownik języka polskiego* / ed. P. Żmigrodzki, Kraków. Available at : <http://www.wsjp.pl/>

ВОЙЦЕВА Елена Андреевна,

доктор филологических наук, профессор, зав. кафедрой общего и славянского языкознания филологического факультета Одесского национального университета имени И. И. Мечникова; Французский бульвар 24 / 26, г. Одесса, 65058, Украина; e-mail: movoznavstvo98@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3460-4545.

ТОЖИЕВА Виталия Валентиновна,

кандидат филологических наук, ст. преподаватель кафедры польского языка Украинско-польского института Государственного университета «Одесская политехника», просп. Шевченко, 1, г. Одесса, 65058, Украина; тел.: +38 098 7683739; e-mail: tozhyieva.v.v@op.edu.ua; ORCID ID: 0000-0002-6130-7212.

ВТОРИЧНАЯ НОМИНАЦИЯ КАК СПОСОБ ОБРАЗОВАНИЯ ПОЛЬСКОЙ ЛИНГВИСТИЧЕСКОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Аннотация. *Цель* статьи — рассмотреть процесс вторичной номинации в лингвистической терминологии польского языка среднепольского (XVI в. — 80-е гг. XVIII в.) и новопольского (80-е гг. XVIII в. — нач. XX в.) периодов, на которые пришлось её зарождение и становление. *Объектом* исследования являются терминоединицы, обозначающие понятия в области языкознания, зафиксированные в лексикографической и методической литературе среднепольского и новопольского периодов. *Предметом* исследования являются особенности вторичной номинации как универсального динамического терминотворческого процесса в системе лингвистической терминологии польского языка. В статье использованы общенаучные и специальные лингвистические *методы*. Благодаря индукции и дедукции, анализу и синтезу удалось осуществить теоретические обобщения, систематизацию зафиксированного лингвистического материала. Описательный и сравнительный методы использованы для объяснения семантического строения специальных лексем, их происхождения и функционирования. Компонентный анализ вовлечён для выявления общих компонентов значения терминоединиц, образованных путём вторичной номинации. В результате исследования были сделаны **выводы** о том, что наиболее продуктивным типом вторичной номинации была терминологизация. Среди терминологизированных лексем выделяем названия грамматических категорий, образующих ядро изучаемой терминологии и используемых для формирования производных номинаций. Процесс вторичной номинации выступает как результат развития терминосистемы лингвистики в польском языке, обусловленный реализацией когнитивной функции языка, обобщением научного опыта и углублением знаний о языковедческих понятиях. *Перспектива* дальнейших исследований состоит в сравнительном изучении семантических процессов в лингвистических терминологиях польского и других славянских языков.

Ключевые слова: вторичная номинация, терминологизация, метафоризация, метонимизация, лингвистическая терминология, польский язык.

Olena A. VOYTSEVA,

Doctor of Philological Sciences (Grand Ph. D.), Professor, General and Slavic Linguistics Department, Odessa I. I. Mechnikov National University; 24/26 Frantsuzkyi blvd., Odessa, 65058, Ukraine; e-mail: movoznavstvo98@gmail.com; ORCID ID: 0000-0002-3460-4545.

Vitaliia V. TOZHIEVA,

Candidate of Philological Sciences (Ph. D.), Senior Lecturer of the Polish Language Department, The Ukrainian-Polish Institute of «Odessa Polytechnic» State University, 1, Shevchenko Avenue, Odessa, 65058, Ukraine; tel.: +380987683739; e-mail: tozhyieva.v.v@op.edu.ua; ORCID ID: 0000-0002-6130-7212.

SECONDARY NOMINATION AS A WAY OF CREATING POLISH LINGUISTICAL TERMINOLOGY

Summary. The *aim* of this article is to consider the process of secondary nomination in Polish linguistic terminology of Middle Polish (XVI cen. — 80-th. XVIII cen.) and New Polish (80-th. XVIII cen. — begin. XX c.) periods, when did its originate and form. The *objects* of study are term units, which designate conceptions in the sphere of linguistics, which is fixed in lexicographical and methodological literature of Middle Polish and New Polish periods. The *subjects* of research are notable secondary nominations as universal dynamic term creative process in the system of linguistic terminology of the Polish language. Common science and special linguistic *methods* are used in the article. Thanks to induction and deduction, analysis, and synthesis we managed to make a theoretical conclusion systematization of fixed linguistic material. Describing and comparative methods are used for the explanation of the semantic construction of special lexemes, their origin, and functioning. Componential analysis is used for finding common components of term units meaning, which were created using secondary nomination. During the research, we got to the *conclusion*, that the most productive type of secondary nomination was terminologization. Among terminologized lexemes, we isolate the names of grammatical categories, which formed the core of researched terminology and helped to form derivative nominations. The process of secondary nomination comes forward as a result of the development of a linguistic term system in the Polish language, caused by the realization of cognitive function of the language, generalization of science experience, and deepening of existing knowledge about linguistic notions. The *perspective* of the research are in comparative studying of semantic processes in linguistic terminologies of Polish and other Slavic languages.

Key words: secondary nomination, terminologization, metaphORIZATION, metanomination, linguistic terminology, the Polish language.

Статтю отримано 29.10.2021 р.